

Наталія Ципляк

ВИХОВАНЦІ-ЄВРОПЕЙЦІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ СЕМІНАРІЇ

DOI: 10.5281/zenodo.5750372

© Н. Ципляк, 2021. СС BY 4.0

Мета статті полягає у висвітленні ролі Чернігівської духовної семінарії в здобутті духовної освіти вихідцями з європейських країн упродовж XIX – початку XX ст. **Методи дослідження** добиралися відповідно до мети та базувалися на принципах об'єктивності й історизму. Проблемно-хронологічний метод був використаний під час структуривання матеріалу. Аналітичний метод дозволив дослідити роль Чернігівської духовної семінарії в загальноісторичному контексті. Порівняльно-історичний метод дозволив встановити специфіку Чернігівської духовної семінарії для зіставлення з іншими навчальними закладами й загальними тенденціями розвитку духовної освіти. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше досліджено питання навчання в стінах Чернігівської духовної семінарії іноземних студентів. Залучено та опрацьовано нові архівні документи за обраною темою.

Висновки. Прагнення здобувати освіту на теренах України серед молоді балканських земель у XIX – на початку XX ст. було досить поширеним явищем. Вищу релігійну освіту православні серби, чорногорці, македонці, болгарі, румуни зазвичай здобували у Київській духовній академії. Але вступити до Академії можна було лише після закінчення семінарії. Чернігівська духовна семінарія репрезентувала один із провідних духовних навчальних закладів того часу та була важливою ланкою в системі середньої та вищої освіти. Відповідно до вимог часу відбувалися зміни. У другій половині XIX ст. особливу увагу було звернено на вивчення загальноосвітніх дисциплін, необхідних для свідомого засвоєння богословських наук, а також вступу до вищих світських навчальних закладів. Про достатньо високий рівень викладання в семінарії також свідчить той факт, що вихованці ЧДС продовжували своє навчання в університетах, медико-хірургічних і духовних академіях. Зі стін Чернігівської семінарії вийшло чимало педагогів, поетів, композиторів, істориків та лікарів. Чернігівська духовна семінарія відіграла також важливу роль у підготовці висококваліфікованих кадрів для інших країн. У стінах семінарії навчалися вихідці з Болгарії, Сербії, Чорногорії, Сирії.

Ключові слова: Чернігівська духовна семінарія, Синод, Статут, іноземні вихованці, семінаристи.

На сучасному етапі розвитку історичної науки помітно зростає інтерес до вивчення ролі Церкви в розвитку освіти України XIX – початку XX ст. Саме з духовних академії та семінарій вийшли відомі вчені, педагоги, митці, державні та громадські діячі. Духовні навчальні заклади відігравали визначну роль у підготовці висококваліфікованих кадрів не лише в середині країни, а також за її межами. Здобути освіту на балканських землях упродовж XIX – початку XX ст. було складно, тому серед молоді стало поширеним явищем прагнення отримати освіту за кордоном. Чернігівська духовна семінарія разом з іншими семінаріями та Київською духовною академією були популярними навчальними закладами для вихідців із європейських країн.

Релігійну вищу освіту православні серби, чорногорці, македонці, болгарі, румуни зазвичай здобували в Київській духовній академії. Відповідно до положень Статутів навчатися в Академії можна було лише після закінчення повного курсу духовної семінарії. При виборі місця навчання іноземні студенти звертали увагу насамперед на ті заклади, які були розташовані на території України. Офіційно така позиція пояснювалася кліматичними умовами, які більше нагадували їм рідну природу. Проте відгуки студентів свідчать, що провідну роль у виборі навчального закладу відігравали поширені за кордоном позитивні оцінки про південноруські (українські) духовні навчальні заклади¹.

Саме цей напрям роботи духовних середніх навчальних закладів на теренах України практично невивчений в історіографії. Загальні відомості щодо навчання в духовних семінаріях іноземних студентів містить розвідка О. Сушка². Автор приділяє окрему увагу законодавчому підґрунню та на прикладі Київської духовної академії та Херсонської духовної семінарії висвітлює проблеми, з якими стикалися в процесі навчання як іноземні вихо-

¹ Саган Г. Навчання південних слов'ян у Київській духовній академії. Київські історичні студії. Київ, 2017. № 1. С. 10.

² Сушко А. Иностранные студенты в духовных семинариях России в XIX веке. Гуманитарные научные исследования. 2016. № 8. URL: <https://human.snauka.ru/2016/08/16010>.

ванці, так і керівництво духовних навчальних закладів. Питанню навчання в Київській духовній академії іноземних студентів присвятили ґрунтовне дослідження О. Путро та А. Путро³. Автори детально дослідили всі аспекти навчання іноземців у стінах навчального закладу та на основі архівних матеріалів склали списки по роках (кого було переведено, на який курс; кого було звільнено; хто закінчив). Розвідки В. Бурегі, В. Церковної та Г. Саган також присвячені іноземним студентам Київської духовної академії⁴. Мета нашої розвідки полягає у висвітленні ролі Чернігівської духовної семінарії в здобутті духовної освіти вихідцями з європейських країн упродовж XIX – початку XX ст.

До духовних семінарій приймали юнаків православного віросповідання усіх станів: за Статутом 1814 р. віком від 14 до 16 років, за Статутом 1884 р. – від 14 до 18 років⁵. У Чернігівській духовній семінарії навчалися діти духовенства, міщан, козаків, військових, дворян та чиновників, селян⁶. Випускників духовних училищ приймали до семінарій без вступних випробувань, але з 1901 р. вони мали скласти письмовий екзамен із російської та усні екзамени з російської, церковнослов'янської, грецької мов та з катехізису⁷. Вихованці світських середніх навчальних закладів, а також ті, хто отримав домашню освіту, мали скласти іспити з усіх предметів, що вивчалися в духовних училищах⁸.

Крім уродженців Чернігівської губернії серед учнів семінарії були вихідці з Київської, Могилівської, Катеринославської та Воронежської губерній⁹. За свідченнями І. Львова, у Чернігівській духовній семінарії «інколи навчалися юнаки з-за кордону (Болгарії, Чорногорії, Сирії (араби православно-християнського віросповідання), Туреччини (греки))»¹⁰.

Так 13 квітня 1846 р. Синоду було дозволено приймати до духовних навчальних закладів іноземців православного віросповідання, які закінчували їх без отримання розряду¹¹. Уже 1847 р. болгари звернулися до російського уряду з проханням приймати молодь до навчальних закладів Російської імперії. Уряд задовольнив їхнє прохання та дозволив мати в Київській та Одеській семінаріях, а також у духовних академіях декілька «казенно-коштных» вакансій для болгар¹². У 1850 р. сербський уряд звернувся з аналогічним клопотанням. Відповідно в лютому було прийнято документ щодо вільного вступу сербів до духовно-навчальних закладів¹³.

Бажання отримати середню духовну освіту крім болгар і сербів виявляли вихідці з Греції, Молдавії, Сирії. Так, у 1862 р. за розпорядженням обер-прокурора Синоду А. Ахматова для них в духовно-навчальних закладах було відкрито 75 вакансій¹⁴.

У 1897 р. Синодом розроблені та затверджені Миколою II «Правила прийому іноземних підданих до російських духовно-навчальних закладів»¹⁵. Згідно з ними дозволялося брати на навчання іноземних вихованців і утримувати їх на кошти Синоду. Також у Російській імперії іноземці могли здобувати освіту за власний рахунок або перебувати на забезпеченні Синодів своїх країн.

Духовно-навчальне Управління при Синоді 17 липня 1864 р. повідомляло Київського митрополита про те, що на виховання молодих іноземців, які навчатимуться в духовних закладах, встановлювалося 40 постійних стипендій. Шість із них, у розмірі 250 крб. кожна, мали виплачувати вступникам духовних академій, 18 стипендій у розмірі 235 крб. кожна, – для іноземних вихованців Херсонської семінарії, 16 стипендій у розмірі 200 крб. кожна, – для студентів Київської та інших семінарій¹⁶.

³ Путро О., Путро А. Студенти-іноземці Київської духовної академії. *Вісник НАКККіМ*. 2010. № 1. С. 111–117, № 2. С. 113–118, № 3. С. 138–145, № 4. С. 127–136, 2011. № 1. С. 140–147.

⁴ Бурегі В. Вплив Київської духовної академії на Сербську Православну Церкву у XIX – на початку XX ст. *Шлях у чотири століття: матеріали Міжнародної наукової конференції до 400-ї річниці заснування Києво-Могилянської академії, 12–14 жовтня 2015 року. Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»*. Київ, 2016. С. 189–205; Церковна В. Випускники Київської духовної академії – видатні представники православного духовництва Румунії XIX ст. (за матеріалами «Кишинівських єпархіальних відомостей»). *Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 34. С. 138–142; Саган Г. Навчання південних слов'ян... С. 9–17.

⁵ Свод уставов и проектов уставов духовных семинарий 1808–1814, 1862, 1867, 1884 и 1896 гг. Санкт-Петербург: Синодальная тип-я, 1908. XXV; 406; С. 7.

⁶ Російський державний історичний архів у Санкт-Петербурзі (далі – РДІА). Ф. 802. Оп. 9. Спр. 22. Арк. 6.

⁷ От Правления Черниговской духовной семинарии. *Черниговские епархиальные известия*. 1901. № 14. С. 446.

⁸ Свод уставов и проектов уставов духовных семинарий... С. 119.

⁹ РДІА. Ф. 796. Оп. 74. Спр. 579. Арк. 31.

¹⁰ Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). Ф. Р-1495. Оп. 1. Спр. 115. Арк. 6.

¹¹ Надеждин А. История Санкт-Петербургской духовной семинарии (1809–1884). Санкт-Петербург, 1885. С. 510.

¹² Сушко А. Иностранные студенты в духовных семинариях России в XIX веке.

¹³ Там же.

¹⁴ Там же.

¹⁵ Саган Г. Навчання південних слов'ян... С. 10.

¹⁶ Путро О., Путро А. Студенти-іноземці... № 1. С. 115.

У 1896/1897 навчальному році Чернігівську духовну семінарію закінчив серб Здравко Івкович, а в 1899/1900 навчальному році – болгарин Віктор Влаєв¹⁷. Також були віднайдені дані, що в 1909/1910 навчальному році в стінах семінарії навчалося 2 іноземні вихованці, у 1910/1911 навчальному році – 1¹⁸.

Статут 1867 р. звернув увагу на вивчення загальноосвітніх дисциплін, необхідних для свідомого засвоєння богословських наук, а також вступу випускників семінарій до вищих світських навчальних закладів. Навчальний план духовних семінарій було чітко розмежовано: у I–IV класах викладались головним чином загальноосвітні дисципліни, у V–VI – богословські. Відтоді в семінаріях вивчали Святе Письмо, історію Церкви взагалі й Російської зокрема, богослів'я (основне, догматичне, моральне), практичне керівництво для пастирів, гомілетика, літургика, російська мова та історія російської літератури, громадянська історія (загальна та російська), математика (алгебра та геометрія), фізика та початки космографії, логіка, психологія, огляд філософських вчень, педагогіка, стародавні та нові мови (латинська, грецька, французька, німецька), церковні співи. Крім того, у Чернігівській духовній семінарії факультативно викладалися єврейська мова, іконопис, живопис, музика¹⁹.

Після закінчення курсу навчання в семінарії вихованці отримували атестати, які містили відомості щодо терміну навчання, здібностей, поведінки. Також наводились оцінки з усіх предметів семінарського курсу й зазначався розряд випускника. Випускники, які закінчували семінарію по 1-му розряду, могли вступати до духовних академій та отримували звання студентів, що надавало певні переваги при розподілі на єпархіальну або духовно-училищну службу²⁰. Вихованці Чернігівської духовної семінарії зазвичай продовжували навчання в Київській, Санкт-Петербурзькій та Московській духовних академіях²¹. Від початку XIX ст. до Київської духовної академії щороку відправляли двох-трьох найкращих випускників.

Випускники по 2-му й 3-му розрядах за розподілом єпархіального правління призначалися на церковнослужительські місця, займали вчительські та інспекторські посади в духовних навчальних закладах. Випускники семінарій досить часто вступали й на цивільну службу²².

На підставі Статуту 1867 р. семінаристи, які закінчили чотири класи, отримували право вступу до університетів. Вищі навчальні заклади із задоволенням приймали їх і наголошували, що порівняно з випускниками гімназій вони навчаються значно краще²³. Так, у 1878 р. в Чернігівській духовній семінарії в IV класі навчалися 86 вихованців, з них до V класу увійшло лише 14, решта вступила до університетів²⁴. Вихованців Чернігівської духовної семінарії приймали до Ніжинського юридичного ліцею без вступних випробувань²⁵.

Відповідно до пункту 4 «Правил прийому іноземних підданих до російських духовно-навчальних закладів» було передбачено обов'язкове повернення стипендіатів після навчання на батьківщину, принаймні категорично заборонялося брати їх на службу в Росії²⁶. Іноземні вихованці також прагнули отримати світську освіту й інколи, навіть без згоди та дозволу семінарського начальства, подавали прохання про прийняття їх на навчання до світських навчальних закладів²⁷.

Отже, прагнення здобувати освіту на теренах України серед молоді балканських земель у XIX – на початку XX ст. було досить поширеним явищем. Вищу релігійну освіту православні серби, чорногорці, македонці, болгары, румуни зазвичай здобували у Київській духовній академії. Але вступити до Академії можна було лише після закінчення семінарії. Чернігівська духовна семінарія репрезентувала один із провідних духовних навчальних закладів того часу та була важливою ланкою в системі середньої та вищої освіти. Відповідно до вимог часу відбувалися зміни: у другій половині XIX ст. особливу увагу було звернено на вивчення загальноосвітніх дисциплін, необхідних для свідомого засво-

¹⁷ Список воспитанников Черниговской духовной семинарии за 1896–1897 учебный год. *Черниговские епархиальные известия*. 1897. № 14. С. 475; Список воспитанников Черниговской духовной семинарии за 1899–1900 учебный год. *Черниговские епархиальные известия*. 1900. № 13. С. 304.

¹⁸ РДА. Ф. 802. Оп. 16. Спр. 265. Арк. 25; Там само. Спр. 315. Арк. 21.

¹⁹ Там само. Ф. 802. Оп. 91. Спр. 5. Арк. 38.

²⁰ Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАК). Ф. 711. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 6.

²¹ РДА. Ф. 796. Оп. 74. Спр. 579. Арк. 31 зв.

²² ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 2. Спр. 62. Арк. 18.

²³ Отзыв университета о семинаристах. *Вера и жизнь*. 1914. № 3. С. 99–100.

²⁴ Тарасенко О. Чернігівська духовна семінарія в спогадах о. Матвія Полонського (1860–1946). *Сіверянський літопис*. 2008. № 4. С. 56.

²⁵ Г.Б. Черниговская семинария 50-т лет назад. *Вера и жизнь*. 1915. № 7. С. 76.

²⁶ Саган Г. Навчання південних слов'ян... С. 10.

²⁷ Сушко А. Иностранные студенты...

ення богословських наук, а також вступу до вищих світських навчальних закладів. Про достатньо високий рівень викладання в семінарії також свідчить той факт, що вихованці Чернігівської духовної семінарії продовжували своє навчання в університетах, медико-хірургічних і духовних академіях. Зі стін Чернігівської духовної семінарії вийшло чимало педагогів, поетів, композиторів, істориків та лікарів. Чернігівська духовна семінарія відіграла також важливу роль у підготовці висококваліфікованих кадрів для інших країн. У стінах семінарії навчалися вихідці з Болгарії, Сербії, Чорногорії, Сирії.

References

Bureha, V. (2016). Vplyv Kyivskoi dukhovnoi akademii na serbsku pravoslavnu tserkvu u XIX – na pochatku XX st. [The influence of the Kyiv Theological Academy on the Serbian Orthodox Church in the XIX – early XX centuries]. *Shliakh u chotyry stolittia: materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii do 400-yi richnytsi zasnuvannia Kyievo-Mohylianskoï akademii – Way to four centuries: materials of The International scientific conference dedicated to the 400th anniversary of the Kyiv-Mohyla Academy*. Kyiv, Ukraine.

Putro, O., Putro, A. (2010, 2011). Studenty-inozemtsi Kyivskoi dukhovnoi akademii [Foreign students of the Kyiv Theological Academy]. *Visnyk NAKKKiM – National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*. Kyiv, Ukraine.

Sahan, H. (2017). Navchannia pıvdennykh sloviau u Kyivskii dukhovnii akademii [Education of the Southern Slavs at the Kyiv Theological Academy]. *Kyivski istorychni studii – Kiev Historical Studies*, 1.

Tarasenko, O. (2008). Chernihivska dukhovna seminariia v spohadakh o. Matviia Polonskoho (1860–1946) [Chernihiv Theological Seminary in the Memoirs of Fr. Matviy Polonsky (1860–1946)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 4. Chernihiv, Ukraine.

Tserkovna, V. (2016). Vypusknky Kyivskoi dukhovnoi akademii – vydatni predstavnyky pravoslavnoho dukhivnystva Rumunii XIX st. (za materialamy «Kyshynivskykh yeparkhialnykh vidomostei») [Kyiv Theological Academy are Prominent Representatives of the Romanian Orthodox Clergy of the 19th Century. (according to the «Chisinau Diocesan Information»)]. *Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu – Scientific bulletin of the Izmalesky sovereign humanitarian university*, 34. Mykolaiv, Ukraine.

Ципляк Наталія Олегівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Україна).

Tsypliak Nataliia O. – Ph.D. in Historical Sciences, Associate Professor of the Department of the World History and International Relations, T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium» (53 Hetmana Polubotka Street, Chernihiv, 14013, Ukraine).

E-mail: nata.tsyplyak@gmail.com

STUDENTS FROM EUROPEAN COUNTRIES IN CHERNIHIV THEOLOGICAL SEMINARY

The purpose of the article is to highlight the role of the Chernihiv Theological Seminary in obtaining religious education by people from European countries during the XIX – early XX centuries.

The research methods were selected in accordance with the purpose and were based on the principles of objectivity and historicism. The problem-chronological method was used in terms of structuring the material. The analytical method allowed to study the role of the Chernihiv Theological Seminary in the general historical context. The comparative-historical method allowed to find out the specifics of the Chernihiv Theological Seminary in comparison with other educational institutions and general trends in the development of religious education.

The scientific novelty is that for the first time the issue of teaching foreign students in the Chernihiv Theological Seminary was studied. New archival documents on the selected topic were involved and processed.

Conclusions. The desire to get an education in Ukraine among the youth of the Balkan lands in the XIX – early XX centuries was quite common. Orthodox Slavs (Serbs, Montenegrins, Macedonians, Bulgarians, Romanians) usually received higher religious education at the Kyiv Theological Academy. But it was possible to enter the Academy only after graduating from the seminary. Chernihiv Theological Seminary represented one of the leading theological educational institutions of that time and was an important link in the system of secondary and higher education. Changes took place in accordance with the requirements of the time. In the second half of the XIX century special attention was paid to the study of general education disciplines necessary for the conscious mastering of theological sciences, as well as admission to higher secular educational institutions. The fact that the students of the Chernihiv Theological Seminary continued their studies at universities, medical-surgical and theological academies also testifies rather high level of teaching in the seminary. Many teachers, poets, composers, historians and doctors graduated from the Chernihiv Theological Seminary. Chernihiv Theological Seminary also played an important role in training highly qualified personnel for neighboring countries. Immigrants from Bulgaria, Serbia, Montenegro, and Syria studied at the seminary.

Key words: Chernihiv Theological Seminary, Synod, Statute, foreign students, seminarians.

Дата подання: 25 червня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 30 червня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Ципляк, Н. Вихованці-європейці Чернігівської духовної семінарії. *Сіверянський літопис*. 2021. № 5. С. 209–213. DOI: 10.5281/zenodo.5750372.

Цитування за стандартом APA

Tsypliak, N. (2021). Vykhovantsi-yevropeitsi Chernihivskoi dukhovnoi seminarii [Students from European countries in Chernihiv Theological Seminary]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5, P. 209–213. DOI: 10.5281/zenodo.5750372.

